INTERVIEW

‘Stimuleer leerkrachten hun aannames over leerlingen telkens weer te onderzoeken’

Onderwijskundige Dominique Sluijsmans over toetsing

TEKST **ERIK OUWERKERK**

FOTO: KIM KRIJNEN

Onderwijskundige Dominique Sluijsmans stelde samen met René Kneyber vijf jaar geleden het zeer goed ontvangen en gelezen boek *Toetsrevolutie* samen. Maar verwacht van haar geen pleidooi voor het afschaffen van toetsen: 'Het gaat om de vraag die aan de toets voorafgaat: wat wil ik de leerlingen leren?'

Wat bracht je naar het onderwijs?

'Het is mij met de paplepel ingegoten: mijn vader was leerkracht, gaf handvaardigheid en tekenen op de kweekschool en werd later directeur van de pabo; mijn moeder werkte als kleuterleidster; mijn opa's stonden al voor de klas; ooms werkten in het onderwijs. Dat ik onderwijskunde ging studeren, was dan ook geen verrassing. De fascinatie voor toetsing kwam wellicht ook niet uit de lucht vallen: door een vijf te veel op mijn eindrapport was ik blijven zitten in 'vijf' gymnasium. Dat was toen een enorme schok voor me: deed ik echt te weinig? En: ik deed het toch beter dan veel van mijn klasgenoten die wel overgingen? Ik bleef zitten met een smaak van willekeur in de mond. En zo kom ik bij het klassieke boek *Vijven en Zessen* van hoogleraar, onderwijsmethodoloog en psycholoog Adriaan de Groot uit 1966 – mijn vader gaf me voordat ik aan mijn studie begon zijn exemplaar vol onderstrepingen, uitroeptekens en aantekeningen in de kantlijn. De Groot meent dat een school een 'succesgarantie met ijverheidsclausule' moet kunnen afgeven. De school garandeert de leerling het niveau te behalen dat erin zit, mits die zich daar ook voor inzet. Het zette me aan het denken: uiteraard ontbrak het mij dat puberjaar aan toewijding, maar bleef de school niet ook in gebreke, had het leerkrachten niet ontbroken aan opmerkzaamheid?'

> 'Ik wil het onderwijs graag onderzoekender maken'

De inzet van de leerling loont als de leerkracht de vinger aan de pols houdt, door middel van toetsing?

'Ja, maar wel met het kind als actieve partner in het leerproces. Door toetsing onderzoeken leerkracht en leerling continu waar ze staan en welke stappen ze kunnen nemen, zodat de leerling steeds zelfstandiger wordt; beter in het sturen van de eigen ontwikkeling. Het zal daarin kennis en vaardigheden opdoen, maar leert zich ook te verhouden tot de mensen om hem heen.'

> ‘Leerkrachten hebben allerlei aannames over hun leerlingen’

Concreet betekent dat ...?

‘De leerkracht begint met het stellen van een gericht leerdoel: wat wil ik dat álle leerlingen aan het eind van de dag of les kennen of kunnen? Wat weten of kunnen ze al? Die activatie van voorkennis is ook al toetsing. Daar pas je je didactiek op aan, om via herhaling of een oefening bij je einddoel te komen. Dat noemen we formatief handelen. Dus in plaats van een dictee afnemen, fouten markeren, daar een cijfer aan hangen, en weer verder gaan, kijk je doorlopend waar de klas staat, totdat iedereen het eindoel behaalt. Iedereen. Het gaat dus om een didactiek van hoge verwachtingen naar de leerling en naar jezelf als professional toe. Een exit-ticket in de vorm van een dictee aan het eind van de dag kan eventueel best: het kan je vertellen wat – een gedeelte van – de klas al onder de knie heeft of waar het over struikelt. De dag erna kun je daarmee aan de slag, om het leerdoel te behalen.’

Je schetst toetsen nadrukkelijk als een collectief leerproces. Gaat dat niet ten koste van een optimale ontwikkeling van het individu?

‘Onderzoek wijst uit dat convergente differentiatie – waarbij je de leerlingen bij elkaar houdt – effectiever is voor individuele prestaties dan divergente differentiatie. Wanneer je snellere en minder snelle kinderen, gemotiveerd en ongemotiveerd, met en zonder voorkennis, et cetera, bij elkaar zet, je betere resultaten krijgt. Wanneer je de groep opsplitst, laat staan dat je ze verdeelt in zonnetjes en maantjes en dergelijke, zorgt dat voor verdeling, voor labels en aannames die de kinderen in de weg zitten. Leerkrachten hebben, heel menselijk, allerlei aannames over hun leerlingen. Die moeten ze telkens weer onderzoeken door informatie te verzamelen, om het vervolgens weer bij te stellen, en zo verder. Dat is de meest zorgvuldige manier van toetsen die leerlingen verder op weg helpt. Kinderen hebben recht op een zo lang mogelijke oordeelvrije periode.

Daarom pleit ik ook voor een zeer kritische administratie van leerresultaten overigens. Leren gaat gepaard met vallen en opstaan, met frustratie, onzekerheid. Een veilige omgeving is dan essentieel. Maak van de leerling een actieve partner in het leerproces en deel de voortgang, dat geeft de leerling de kans om zichzelf te verbeteren, spreekt het kind aan op de genoemde ijverheidsclausule. Gebruik administratie voor je didactisch handelen en verwijder rapportages zodra die het leerproces in de weg zitten. Want resultaten uit het verleden bepalen al snel het beeld van een leerling.’

In plaats van een toets als instrument om een oordeel te vellen, stelt goed toetsen een oordeel juist uit?

‘Exact. Een selectieve beslissing hoef je in een basisschoolperiode maar één keer te nemen, namelijk de keuze voor vervolgonderwijs: doe dat zo laat mogelijk. Toetsing is vooral een prachtig pedagogisch en didactisch proces, waarbij het er niet om gaat dingen perfect te beheersen, maar om leerlingen te ondersteunen naar zelfstandigheid. Op veel scholen ligt het accent helaas vaak bij de vraag: ‘Lukt het al?’ ‘Hoe sta je ervoor ten opzichte van anderen?’ Dan kan een kind in de kleuterklas al het gevoel kan krijgen van: ‘ik kan het niet’, ‘ik bungel onderaan in de rangorde'. Dat vind ik een ethisch vraagstuk dat ik graag ter discussie stel.’

Maar de een gaat nu eenmaal sneller dan de ander. Is een rangorde dan geen logisch gevolg?

‘Hou kinderen zo lang mogelijk binnen boord en laat ze niet vroegtijdig vallen door ze het gevoel te geven van: ’jij doet niet meer mee’. Laat ze juist zien dat leren met vallen en opstaan gaat en bied ze een leeromgeving waarin ze zich veilig voelen om dat proces door te maken. Kinderen hebben heus snel genoeg in de gaten wie er goed kan lezen of rekenen. Het gaat erom dat de leerkracht alle leerlingen het gevoel geeft dat ze ergens goed in zijn, of dat nu rekenen, muziek of techniek is. En dat anderen in de klas daarvan kunnen leren. Daar is veel behoefte aan,

want ik denk dat we ver zijn doorgeschoten in de individualisering van de samenleving. Laatst zag ik een poster voor een school met een citaat van een leerling: 'Ik leer…, ík ontwikkel… míjn werk...' Ik zou het mooi vinden als *ik* verandert in *wij*. Om zo van het leerproces iets collectiefs te maken waarin er sprake is van verantwoordelijkheid leren nemen naar elkaar.'

Onder meer psycholoog Harold Bekkering en filosoof Jan Bransen zijn niet zuinig in hun kritiek op toetsing in het onderwijs. Toetsen beëindigt het leren, het leidt tot stress, faalangst en het vermijden van fouten, om er maar een paar zaken uit te lichten.

'Helaas heerst er op veel scholen nog vaak een mentaliteit van leren voor de toets in plaats van toetsen om te leren. Het plezier in het leren verdwijnt en leidt tot stampen en vervolgens weer vergeten van de stof, tot spieken, angst voor toetsen en zelfs tot een toetstrainingsindustrie. Ik kan voor een deel mee in dergelijke kritiek, maar het blijft wel heel erg hangen in een vormdiscussie. Terwijl het juist gaat om de vraag die aan de toets voorafgaat: wat wil ik de leerlingen leren en wat is daarvoor nodig? Dáár zit de grote uitdaging.'

Waar valt de meeste winst te halen als het gaat om toetsing?

'Maak het klein. Stel jezelf vragen die je in een les kunt onderzoeken. Ik verwijs graag naar *The Power of Tiny Gains*, beschreven in het boek van James Clear, waarin een wielercoach zijn wielrenners vroeg om hele kleine dingen te veranderen. Tezamen zorgde dat voor grote veranderingen en succes.'

De leerkracht opereert, net als die wielrenners, in een team. Hoe kun je op schoolniveau het toetsbewustzijn vergroten?

'Waar staan we als school voor? Hoe denken we over leerlingen, wat is ons verwachtingspatroon van leerlingen, durven we onze eigen vooroordelen ter discussie te stellen? Wat willen we ze leren en waarom? Uiteindelijk zit de kwaliteit van onderwijs heel erg in de opvattingen en overtuigingen die de leerkrachten hebben over leerlingen en goed onderwijs. Het gaat om vragen stellen. Het onderwijs is heel erg oplossingsgericht en dat siert de sector, maar ik zou het graag onderzoekender willen maken. Dat vraagt tijd.'

Vraagt de toetsrevolutie niet een beetje veel tijd? Waar staan we nu?

'De Groot constateerde meer dan vijftig jaar geleden al hoe de leerling – met name uit een sociaal zwakker milieu – de dupe is van een laag verwachtingspatroon van de leerkracht en een subjectieve beoordelingspraktijk die voortdurend leidt tot het rangordenen van leerlingen. Die praktijk is hardnekkig gebleken. Tegelijkertijd groeit op scholen en opleidingen het bewustzijn dat toetsen een prachtig middel kunnen zijn om te komen tot zelfstandigheid. Geef leerkrachten de tijd om vertrouwd te raken met formatief handelen. Investeer in schoolleiders die vastberaden werk maken van een duidelijke toetsvisie, ook als er duizend andere dingen om aandacht vragen. Kortom: visie, tijd en rust.'

ERIK OUWERKERK
(erikouwerkerk@freedom.nl) is zelfstandig onderwijsjournalist en tekstschrijver

'Verwijder rapportages als die het leerproces in de weg zitten'

Meer weten?

- https://toetsrevolutie.nl/de-toetsrevolutie-ongemakkelijk-maar-meer-dan-ooit-hard-nodig
- www.sluijsmans.net

Neem nu een (schoolteam) abonnement op JSW

Ontvang tijdelijk de 4 door Martin Bootsma getipte boeken (t.w.v. €79,95) cadeau!

JSW

De 'Lezen' special van JSW staat in het teken van het leesonderwijs op de basisschool (en in de opleiding) en belicht alle aspecten, van kennisopbouw, good practises, leesplezier tot leesbegrip en literaire gesprekken. Gasthoofdredacteur van dit nummer is Martin Bootsma, teamleider op de Alan Turingschool in Amsterdam, auteur en meesterlezer. Neem nu meteen een abonnement op JSW, dan ontvang je daarbij een gratis boekenpakket met 4 prachtige kinderboeken, samengesteld door Martin.

Meer weten?
Ga naar jsw.nl of bel 088-2266692